

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Нови Сад

DOI 10.5937/kultura2067237M

УДК 821.163.41.09-1 Тадић Н.

271.2-23

82.01

оригиналан научни рад

СТРАДАЊЕ ТЕЛА КАО ПУТ КА ОБОЖЕЊУ НА ПРИМЕРУ АНТИПСАЛМА НОВИЦЕ ТАДИЋА

Сажетак: У раду се разматра питање хришћанског страдања тела као мотива обожења на примеру песме „Антипсалам” Новице Тадића. На трагу византијске естетике и естетике аскетизма тумачимо страдање тела као вид хришћанског подвига у циљу јачања вере у Бога. Што је страдање тела јаче, већа је вера у Господа. Што је плотско умртвљење, то је душа јача. Песма „Антипсалам” је у већини досадашњих тумачења проглашавана за највиши вид песникове естетике ружног, сликања демонског и злог света. Наш рад има за циљ да покаже да је Тадићев „Антипсалам” заправо обрнути псалам, да је призивање мука и зла у овој песми само у сврси јачања вере у Господа и привођењу вери незнабожаца.

Кључне речи: аскеза, страдање, патња, „Антипсалам”, Псалми, Новица Тадић, тело

Увод

У последњих пола века у науци су заступљенији правци који у средиште својих истраживања постављају тело – човеково тело. Кроз човеково тело посматра се тоталитет културолошких и других појава. Тело постаје центар на коме се одражавају и „уписују” сви друштвени односи, те се може закључити да „друштво на својеврстан начин конструише

тело.”¹ Однос према телу које имају православни хришћани може се сагледати ко засебан феномен. Овај однос заснован је пре свега на разумевању Бога као створитеља свега видљивог и невидљивог, те на својеврсној антиномичности између телесног и духовног. Различитост схватања и доживљаја тела у антици и хришћанству (Библији) описао је Сергеј Сергејевич Аверинцев у својој чувеној књизи *Поетика рановизантијске књижевности*:

„Стари завет је књига у којој се нико не стиди што пати и виче од бола. У грчкој трагедији никакав плач не зна за такве телесне, из утробе извучене слике и метафоре страдања: код човека срце се топи у грудима и излива се у утробу, кости су његове уздрмане и тело се лепи за кости. То је најконкретнија телесност порођајних мука и смртних патњи што заудара на крв, зној и сузе, телесност увреда пониженог тела; сетимо се ’нагости стида’ (*erjahšeth*) заробљеника и будућих робова о којима говори Михеј. Уопште, у Библији испољено схватање човека није нимало мање телесно од античког, само што по њему тело није достојанствени став, већ бол, није гест већ трепет, нити је просторна пластика мишића, но рањиве ’скривености утробе’; то тело није сагледано споља, но доживљено изнутра, и његова слика се не формира из утиска очију, већ од вибрација људске ’нутрине’. То је слика мученог, растрзаног тела у коме, ипак, живи таква ’крвна’, ’унутарња’, ’срчана’ топлина интимности, која је непозната телу хеленског атлете, статуарно изложеном за углед.”²

1 Марјановић Душанић, С. (2017) *Свето и пропадљиво. Тело у српској хагиографској књижевности*, Београд: Слио, стр. 10–11.

2 Аверинцев, С. С. (1982) *Поетика рановизантијске књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга, стр. 78. Отац Филотеј Фарос, у једној веома реткој књизи у православном свету, износи супротна становишта, а у одбрану тела и телесности: „Свако гледиште које тежи да повуче линије које раздвајају тело и душу, или плот (*σάρκα*) и дух, сматрајући прво злим, а друго добрим, треба да буде одбачено као изопачење аутентичног хришћанског предања. У библијској антропологији човек је увек јединство душе и тела. Тело и дух у нераскидивој су вези. Стари Завет не познаје потчињеност тела духу. Штавише, он слави живот тела, слатке укусе, богата славља, уживања чулом вида, лепе звуке и радости ероса. Христос није био монах. Био је чак назван „изелицом и пијаницом” (Лк. 7, 34). Син Човечији је јео, пио, учествовао у слављима, као у Кани, и упућивао најтеже грдње онима који су постили уз цепидлачење и уздржавали се од свих световних ствари. Христов аскетизам има за циљ искључиво борбу против егоцентризма зарад љубави, а не поништење тела и унижење материје зарад духа. Павлов аскетизам био је есхатолошки, а не дуалистички. Био је заснован на растућем надању (у овом свету), а не на порицању света. Тело треба користити, а не злостављати или кажњавати. Оно је храм у коме се хвале чудесна дела Божја.” – Фарос, Ф. (2018) *Природа ероса*, Призрен: Богословија „Свети Кирило и Методије”, стр. 194–195.

Хришћански (православни) поглед на тело, неодвојив је од византијске естетике, која је сва заснована на антиномичности. Човек је створен према Божјем лику, стога је сваки човек слика Бога и самим тим је сваки човек леп. Међутим, истинска лепота човекова се не заснива на спољњем изгледу. Зато човек не личи на Бога јер човек Бога не може очима видети. Због тога је истинска лепота скривена у човеку. Истинска лепота, као идеал је архетип свих ствари и појава у свету.³

„Антиномизам је, у односу на љепоту људскога тијела, потекао у хришћанских мислилаца из двојнога односа према самом човјеку, према његовом тијелу. Немогуће је сагласити се са низом аутора да је 'оштро' супротстављање духа материји довело до негирања тијела, а идеал који је лежао у основи хришћанске естетике и умјетности, било је 'умртвљење тијела'. То гледиште као да упрошћује стварни положај ствари. Хришћани су се клањали Богу који се оваплотио [и] који је примањем људскога тијела и приношењем себе 'оваплоћенога' на жртву, и васкрсењем 'у тијелу' које је улиједило (видети епизоду 'Увјеравање Томино', Јн 20, 25–28) гарантовао и људима слично васкрсење. [...] Међутим, тијело је – у исто вријеме носилац свега греховнога у човјеку; отуда – тежња хришћана према уздржаности, умјерености и аскетизму. Њихов идеал није био 'умртвљење тијела' (сличне крајности монашкога и аскетског живота зато нијесу поштравали водећи идеолози хришћанства) него његово 'очишћење', 'просвјетљење' и 'преображење'. 'Преображени' човјек је постао касније идеал византијске умјетности."⁴

Виђење и спознаја Господа „душевним очима” могућа је једино кроз чистоту душе, а „душевне силе” јачају „када гасну телесна задовољства.”⁵ „Душа је била танано, невидљиво, али конкретно 'тело', 'уметнуто у калуп' спољног тела.”⁶ Читава једна грана византијске естетике која за предмет има истраживање страдања тела на путу ка обожењу назива се естетиком аскетизма.⁷ Презирање тела и његово умртвљи-

3 Видети: Бичков, В. В. (1991) *Византијска естетика*, Београд: Просвета, стр. 85–127.

4 Исто, стр. 92.

5 Бичков, В. В. (2012) *Кратка историја византијске естетике*, Београд: Службени гласник, стр. 155.

6 Браун, П. (2012) *Тело и друштво. Мушкарци, жене и сексуално одрицање у раном хришћанству*, Београд: Слио, стр. 145.

7 Пресудну улогу у неговању оваквог ригорозног односа према телу и формирању естетике аскетизма имала је духовна институција монаштва. „Естетика аскетизма – то је, ако је могуће изразити се тако, етичка естетика, јер је оријентисан на реално *формирање* (стварање нове

вање имало је веома строге методе, које су неретко присвајале и традиције фанатичких оријенталних култова, непрестаним постовима, метанијама, неспавањем и самомучењем тела подвижника и монаха остајала су у ранама и гноју, поцрнела и удрвенела. Естетизација ових мотива у житијима довела је до неговања извесне „естетике ружног“ приликом описивања живота светих монаха, мученика и подвижника. „Гнојаво тело подвижничко, као и црви који су се налазили у њему, византијским хагиографима изгледали су лепши од племенитих метала и драгог камења, боју гноја повезивали су са позлатом и слично. [...] У овој култури су се и гнојне ране подвижника сасвим логично доживљавале као симболи духовне чврстине и неописивог савршенства (традиција која потиче још од аутора Књиге о Јову), и због тога су деловале лепо.“⁸

Узоре у свом страдању монаси, мученици, подвижници и уопштено сви хришћани, видели су у Христовим мукама на путу за Голготу: „Сам је Господ наш, пострадавши мученички подневши крсну смрт, постао за нас ’образац’ (1 Петр. 2, 21), а ми се удостојавамо да ’допуњујемо недостатке невоља и страдања Његових’ (Кол. 1, 24), продужујући их и, на неки начин, чинећи их, у Цркви, присутнима и савременима, јер нам та Страдања за Њега пружају милост и живот и спасење.“⁹ Управо кроз страдање душа жели да изрази своју љубав према Господу, и жељу да вечно живи у тој љубави. Та љубав је ране хришћане у доба великих прогона, чинила да сваковрсна зла и страдања подносе у радости:

„Позив на насилну смрт је за хришћане другог века био стварност колико и долазак Духа. За верника је од

форме) одређене вештине и начина живота који води уподобљењу Богу, а пре свега, *уподобљењу* Христу у његовом земаљском животу. Монашки начин живота, према дубокој уверености његових практичара и теоретичара, води познању Бога, *постизању блаженства* у ’будућем веку’ и *духовног наслађивања*, а понекад и *духовно-телесног преображења* већ у овом животу“; Бичков, В. (2012) нав. дело, стр. 151 подвукао аутор.

8 Исто, стр. 157. „Писци првих мученика тражили су своје житијне образце у кратким повестима из светих списа: из Јеванђеља и јеванђељског казивања о Христовом страдању, из казивања о страдању првомученика Стефана у Делима апостолским и томе слично. Доцније се мученичарство развило у сложенији облик књижевне повести, у коме не доминирају личности него хагиолошки образац мученичарства, да би, на крају, прешао у хагиографију мученичарског хагиолошког типа. У структуру таквих мученичарских житија било је укључено и мучениково изговарање молитве као својеврсно вероисповедање и опредељење за Христа који је схватан и као Жртва и Спаситељ.“ – Лазивић, М. (2008) *Српска естетика аскетизма (1375–1459)*, Свети Манастир Хиландар, стр. 357.

9 Архимандрит, Емилијан Светогорац (1982) Мучеништво као полазни елемент православног монаштва, *Теолошки погледи* бр. 3–4, Београд: Свети Синод Српске православне цркве, стр. 107.

животног значаја било да тело способно да поднесе Божји Дух на хришћанским сабрањима, у доба мира, буде оспособљено, кроз Христа и Његов Дух, и да поднесе разорно негативно поседовање повезано с мукама страдалничке судбине. Само су Христос и Његов Дух што пребива дубоко у њима могли омогућити мушкарцима и женама да се одупру настрају големог бола и мучења и леденог страха од смрти на њихова тела и душе.”¹⁰

Живот хришћана је живот у страху од Бога, и у страху за спасење сопствене душе, а живот у страху је живот у љубави Божјој и у нади јер је наличје страха нада. Читав земаљски век човека је процес припрема за „вечни живот”, они који верују би рекли да је то једини прави живот. Свако страдање тела има за циљ обожење, „онтологија аскетске борбе достиже до обожења”, а „процес обожења јесте и нека врста предокушања есхатолошког.”¹¹

„Антипсалам” Новице Тадића,
страдање на путу обожења

Песма „Антипсалам“ Новице Тадића објављена је први пут у збирци *Погани језик* (1984) и она је потпуно јединствена песма у целокупном његовом опусу. Критичари и проучаваоци књижевности су ову песму програсили врхунцем Тадићевог злог и наказног песничког света, коме је узор у стварном свету. У нашем раду „Лепо је бити поред Исуса. Мотив Бога у поезији Новице Тадића”¹² нагласили смо да је Тадићева поезија сва у тражењу Бога у времену зла, да је његова симболика, симболика Библије и да се у његовом песништву може пратити развој идеје о Богу од старозаветне (у ранијој) до новозаветне у последњој песничкој фази¹³,

10 Браун, П. нав. дело, стр. 136–137.

11 Лазић, М. нав. дело, стр. 364 и 365.

12 Миленковић, Ж. (2015) Лепо је бити поред Исуса. Мотив Бога у поезији Новице Тадића, *Кораћи* бр. 4–6, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Стефановић Караџић”, стр. 98–107.

13 Пишући о „новом смеру” у поезији Новице Тадића и Милета Аћимовић Ивков долази до закључка да је Тадићево песништво један целовити систем прецизно изграђиван из збирке у збирку, те да ни песме у којима је Бог на један или други начин помињан, присутан од самог почетка до краја у песничком развоју нашег аутора: „мада у одређеној мери различито изграђивано, песништво Новице Тадића показује изразите, мада у основи антиномичне, уцеловљености; потпуне мотивске значењске и смисаоне функционалне сраслости, кохерентности.” – Аћимовић Ивков, М (2011) *Молтве и молбе*, Нови смер у поезији Новице Тадића, Песничке загонетке, Београд: Службени гласник, стр. 148. Златко Јурић у прилог овој теми каже следеће: „Пјеснички доживљај божанске силе изражен је, подједнако: тезом и антитезом, молитвом и клетвом, вјеровањем и скептицизмом.” – Јурић, З. (2013) О мотивима

такође смо тада указали на могуће нове начине тумачења ове Тадићеве песме. У радовима многих истакнутих проучавалаца: Радивоје Микић¹⁴, Стојан Ђорђић¹⁵, Александар Б. Лаковић¹⁶, Милан Алексић¹⁷, ова песма проглашена је врхунцем Тадићевог злог и наопаког света у коме нема места за Бога и за добро. Како се од „смисаоно најсложеније Тадићеве песме”¹⁸ дошло до тако једностраних и једноставних тумачења, ако изузмемо само један покушај другачијег тумачења ове песме, који је остао недовољно познат „широј” књижевној јавности¹⁹, остаје загонетно. Наш рад покушаће

другог свијета у поезији Новице Тадића, *Филолог* бр. 7, Бања Лука: Филолошки факултет, стр. 294.

- 14 „На обрнуто кретање бар својим смислом указује и песма 'Антипсалам'. Ако се све до скоро, песник обраћао Богу тражећи милост и спас, већ свог Господа моли да га 'унакази', да га 'гукама' осле 'грдним чиревима награди'. Чини се да лирски субјект хоће да укаже на промењени смисао многих ствари, на трошење и нестанак неких вредности. Тражећи утеху готово по навизи, човек мора да се суочи са специфичном празнином.“ Mikić, R. (1988) *Pesnik izokrenutog sveta*, u: Novica Tadić, *Pesme*, Beograd: Rad, str. 139. „Издвојеност лирског субјекта је потпуна: она бића која ће се наћи у кругу његових непријатеља славе Бога, док он не само да га не слави, већ му додељује улогу врховног непријатеља”; Mikić, R. (2010) *Песник тамних ствари. О поезији Новице Тадића*, Београд: Службени гласник, стр. 87.
- 15 „Уместо песме у славу Божију и песме захвалности на божијој милости и благодети, антипсалам би могао бити нека врста обрнутог говора, рецимо, нека врста побуне против божанског ауторитета, или полемичко оспоравање идиличне пројекције богоугодног живота, или пак горко јадиковање над мукама постојања. Тадићев антипсалам није ни побуњенички ни непослушнички, већ је пре апострофа божанског присуства, али веома, веома горка, скоро безнадежна апострофа. Нема ничег псалмичног у тој песми, него је испуњена јововским јадиковањем и проклињањем. [...] Започета сликама гротескним и одвратним, ова Тадићева песма се завршава поражавајућим сазнањем о животу међу људима без имало самилости.” – Ђорђић, С. Библијски мотиви у поезији Новице Тадића, у: *Новица Тадић, песник*, уредио Хамовић, Д. (2009) Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, стр. 128–129.
- 16 „Зато Тадић и пише 'Антипсалам' односно псалме анти-Богу. Уместо да грешан тражи опроштај, он вапи: 'Госпode, унакази ме, Госпode смилуј се на ме.'” – Лаковић, А. Б. Демонизовано станиште и угрожени појединац, у: *Новица Тадић, песник*, уредио Хамовић, Д. (2009) Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, стр. 100.
- 17 „У песмама 'Шта је рекао младић' и 'Антипсалам' из збирке *Логани језик* такође имамо метафизички поредак који не одговара хришћанској традицији већ приближава ђавола и Бога изједначавајући их. [...] У Библији су непријатељи одабраног народа били незнабошци, а у Тадићевој песми тај однос је измењен. Бог као да постаје зао... и тиме се изједначава са ђаволом...”; Алексић, М. Између ђавола и Бога, у: *Новица Тадић, песник*, уредио Хамовић, Д. (2009) Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, стр. 143–144.
- 18 Микић, Р. (2010), нав. дело, стр. 87.
- 19 Костић, Д. (1997) Антипсалам Новице Тадића, *Фрагменти о забораваљеном времену*, Приштина: „Григорије Божовић” и Народна и

да ову песму протумачи кроз однос према телу, тачније кроз страдање тела на путу ка обожењу јунака песме.

Пре него што се позабавимо стиховима песме, навешћемо је у целости (песму наводимо према издању Тадићевих *Сабраних песама* које је приредио др Драган Хамовић, Том 1, стр. 233, уз поштовање графичког облика песме какво је у поменутом издању):

„Господе, унакази ме, Господе, смилуј се на ме.

Гукама ме оспи грдним, чиревима награди.

У извору суза отвори извор гноја и сукрвице
благе.

Окрени ми уста наопако, погрби ме, искриви ме;
пусти кртице да ми изрију месо; нек крв
око тела кружи. Тако да буде.

Све што дише, нек ми ваздух отме;
све што пије, нек из моје посуде пије. Сваког гада
наврни на мене.

Нек се непријатељи моји окупе око мене,
и нек се веселе, славећи Те.

Господе, унакази ме, Господе, смилуј се на ме.

Све кривице око мојих глежњева вежи.

Заглуши ме буком и бунилом, узнеси ме у свакој
несрећи.

Обузми ме стрепњом и несаницом, раздери ме;
отвори седам печата, изведи седам животиња;
свака нек мој мозак грозни пасе.

Свако ми зло справи; свим мукама,
свим јадима, свим претњама покажи прстом на мене,
тако, тако, Господе.

Нек се непријатељи моји окупе око мене,

и нек се веселе, славећи Те.”²⁰

Иако се песма зове „Антипсалам”, песма има и структуру и композицију псалма. Тадићев „Антипсалам” је псалам „оног што неразумно слави Господа.”²¹ Песник није теолог, нити је наш рад теолошке природе, па се овде нећемо, нити можемо (услед недовољног познавања материје и непознавања методологије) строго држати теолошких претпоставки.

Оно што је важно нагласити јесте да ова песма поред псалама има у подтексту и *Књигу о Јову* и *Откровење Јованово*. Све три библијске књиге у својој основи имају причу о страдању, али и о васкрсењу које након страдања долази. Давид је испевао псалме у славу победе над незнабошцима, Јов је на крају свих искушења које је проживео поново васкрсао, а *Откровење Јованово* говори о свеопштем васкрсењу и другом доласку Христовом. У свим поменутих библијским књигама, а нарочито у *Књизи о Јову*, пролази се кроз велика страдања, првенствено телесна. Страдање је за човека највеће искушење, а онај ко прихвати и претрпи страдања он је спасен. Јов је издржао сва страдања и спасао се. Страдање непрестано води ка обожењу. „Да, човек жели обожење, жели да постане Бог. Али, језик којим може да ’заиште’ (Јн. 15, 16) то васпостављање у божанско општење јесте језик жртве, најживљи и најизражајнији језик ’страдања’ за Христа, за Царство Божје. Тако је мучеништво и страдање постало саставни елемент душе човекове, такорећи урођени, јер саприродни јој елемент, вештаство сједињујуће у односима са Богом. Човек тада већма воли Бога, већма се везује за Њега, а Богу се управо зато, ’по економији’ (= снисхођењу), рекли бисмо, ничим другим не угађа тако, по речи Св.

20 „Састављена од две строфе од по дванаест стихова, песма Антипсалам је компонована на принципу паралелизама. Све је у њој антитеза.” – Костић, Д. нав. дело, стр. 146.

21 Тадић, Н. (2012) *Сабране песме IV*, Подгорица: Матица српска, Друштво чланова у Црној Гори, стр. 139. Када говоримо о религиозности песника и његових лирских јунака морамо имати у виду речи Јелене Младеновић да Тадићева религиозност није црквена: „Проблем религиозности је један од кључних проблема у поезији Новице Тадића. Након ишчитавања читавог песничког опуса овог песника, наша хипотеза је била да се у њему не налазе одједи само једног религијског система. Управо интерферентност два религиозна система, православља и гностицизма, или три ако богумилство одвојимо од гностицизма као посебну дуалистичку доктрину, искључује могућност да ту поезију суштински одредимо као религиозну у најужем смислу речи, под чиме бисмо подразумевали да она мора преносити идеје које припадају искључиво једном религиозном кључу.” – Младеновић, Ј. Елементи православног и гностичког учења у поезији Новице Тадића, у: *Византијско-словенска чтенија I*, уредио Бојовић, Д. (2018) Ниш: Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу, Међународни центар за православне студије, Центар за црквене студије, стр. 403.

Григорија Богослова (О Св. Кипријану, 14 РО 35, 1181) и по искуству осталих Отаца, као страдањем и трудом и муком, за што Он богато узвраћа животом, због наше добровољне смрти реди Њега.²²

Тадићев лирски јунак страда, он вапи да га Господ награди што већим страдањем јер ће и награда која након страдања следи бити већа. Лирски јунак Тадићевих песама је у сталној борби, у сталном страдању.²³ Јуродивост и дар суза, неки су од сегмената Тадићевог односа према телу и његовом страдању, али ту је и молитва, као још један вид умртвљивања тела, зарад јачања душе.²⁴ Задобијање Господа води преко пута непрекидног страдања, зато лирски јунак Тадићевог „Антипсалма” вапи за што већим страдањем: „Господе, унакази ме, Господе, смилуј се на ме.” На том путу страдања „чиреви” и „гукe” су Божја награда која води ка обожењу и предокушању есхатолошког. „Извор суза” и сукрвица зато имају епитет „благe”, јер су награда, а не казна лирском субјекту Тадићеве песме. Божја казна је највећа награда лирском јунаку који вапи:

„Окрени ми уста наопако, погрби ме, искриви ме;

пусти кртице да ми изрију месо; нек крв

око тела кружи. Тако да буде.”

Страдање тела се призива у свом највишем ступњу, са све потврдним обликом „Амин” којим се означава оно што се жели и којим се завршавају скоро сви библијски списи. „Тако да буде” је израз највећег поверења у Бога, Тадићевог лирског јунака. Ако смо до тада и могли помислити да је ово поза, са овим потврдним стиховима, онај који вапи, је себе, односно своје тело дао у службу Господу, да се на њему пројави сва сила и слава Божја. Стих 150. Псалма који гласи „Све што дише нека хвали Господа! Алилуја!”, у песми је

22 Архимандрит Емилијан Светогорац, стр. 106.

23 Поједини сегменти страдања тела обрађени су у следећим радовима: Младеновић, Ј. Дар суза и покајнички дух у поезији Новице Тадића, у: *Византија у (српској) књижевности и култури од средњег до двадест и првог века*, уредио Бошковић, Д. (2013), Крагујевац: ФИЛУМ, стр. 227–243; Тодоровић, О. (2015) Глас из таме најкрајње – јуродивост као одредница поезије и поетике Новице Тадића, *Филолог* бр. 6, Бања Лука: Филолошки факултет, стр. 183–190.

24 С тим у вези индикативни су и следећи песникови искази: „Апостол Павле је рекао: Молите се непрестано. Ја, откад знам за себе као да непрестано плачем. Можда је мој непрестани плач моја непрестана молитва.” И: „Чини ми се да могу писати молитве само као покајани разбојник. Без наглашене наде у спасење, искрено, са дна огреховљене душе. Отуда су те молитве моје молитве. Ако су искрене, оне могу постати и молитве других људи”; Тадић, Н. (2012) *Сабране песме IV*, стр. 292.

цитиран само делимично, други део је у знаку призивања страдалничких мука: „Све што дише, нек ми ваздух отме”, а наставља се осталим реминисценцијама на псалме:

„све што пије, нек из моје посуде пије. Сваког гада
наврни на мене.”

„Ако се иоле пажљивије погледају псалми у Старом завету приметитиће се да они нису само слављење Бога, иако је то неоспорно и на првом месту. У њима је истакнута и жеља за приближавањем, сједињавањем с Богом, као и жеља да се поразе непријатељи који отежавају приступ и не допуштају савршеност, односно то приближавање. То суочавање песничког ега с непријатељима које Бог може покорити је драматичнији део псалама, доста простосрдачан и изразито људски.”²⁵ С тим приближавањем непријатеља Богу кроз страдање, имамо на уму средњовековни принцип да се све оно што је просторно одређено, а ту спада све материјално, па самим тим и људско тело, доживљавано као сасуд²⁶ кроз кога се објављује сила и слава божанског деловања, онда ће нам и стихови ове песме бити много јаснији, поготову они којима се завршава и прва и друга строфа „Антипсалма”:

„Нек се непријатељи моји окупе око мене,
и нек се веселе, славећи Те.”

Тело је сматрано светим храмом, односно храмом Духа Светога, па не изненађује, што је песник управо овако завршио и прву и другу строфу песме „Антипсалам”. „И премда је термин сасуд ушао у хришћанско Предање из античке мисли, сасуд није био схватан као пасивни медијум онога што са собом обухвата, као што га је дефинисао Платон, већ као активни носилац догађајности коју обухвата.”²⁷ Страдање тела води ка обожењу душе, па је и то тело, које је сваковрним злима мучено, духовно сасвим прочишћено, преображено, толико да посведочи сву патњу и сву љубав према Богу. Тело лирског јунака измучено разним мукама је равно телу светитеља, око кога се они који траже спас од разних

25 Костић, Д. нав. дело, стр. 151.

26 „Одавно је у хришћанску мисао већ било продрло платоново учење о простору као сасуду, наравно у метафоричком смислу те речи, јер се простор сматрао поприштем збивања догађајности. Тело одражава целину космоса и простора у којем живи човек. Комуникативност тела са просторним створеним светом је, у средњовековном схватању, представљала слику мистике саодноса и интеркомуникативности свих тела и простора, у смислу збивања истоветне идејне и психофизичке догађајности.” –Лазич, М, нав. дело, стр. 345.

27 Лазич, М. нав. дело, стр. 345–346.

болести и искушења окупљају, крепећи се вером у живог Бога.

Друга строфа песме „Антипсалам” је унеколико сложенија, јер се поред псалама у њој изводе и реминисценције из *Откровења Јовановог*:

„Све кривице око мојих глежњева вежи.

Заглуши ме буком и бунилом, узнеси ме у свакој несрећи.

Обузми ме стрепњом и несаницом, раздери ме;
отвори седам печата, изведи седам животиња;
свака нек мој мозак грозни пасе.

Свако ми зло справи; свим мукама,
свим јадима, свим претњама покажи прстом на мене,
тако, тако, Господе.”

Видимо да је први део и даље наставак узношења у несрећи и страдању као казни за греховност лирског субјекта и као подсећање на ту грешност. „Све кривице око мојих глежњева вежи” алудира на Христов пример преузимања грехова читавог човечанства на себе. Овде више нису у питању само лични грехови, већ и грехови читавог човечанства, што појачава тј. наглашава страдање зарад себе, зарад људи, а све у циљу приближавања Господу, зарад општег обожења. Лирски субјект Тадићеве песме је у некој врсти екстазе, заноса и радости што страда и што том чину страдања следи чин непрестаног радовања у Господу.

Иако у Откровењу, није исти број животиња и печата (животиња је четири, а печата седам), Тадић тим кршењем поретка, појачава страдања која призива. Ако је Откровење наговештај последњих времена пре наступања оног есхатолошког у коме следи васкрсење мртвих и живот будућег века, Тадић то прихвата и свесно кроз још интензивираније страдање и искушење „отвори седам печата, изведи седам животиња; / свака нек мој мозак грозни пасе. / Свако ми зло справи; свим мукама, / свим јадима, свим претњама покажи прстом на мене”, свог лирског јунака води на пут спасења и вечног живота:

„Нек се непријатељи моји окупе око мене,
и нек се веселе, славећи Те.”

Оно што би се чинило као казна, за лирског јунака Тадићеве песме, је награда.

Закључак

„Интензивирање естетизоване доживљајности страдања као духовне радости и радости као страдања”²⁸ у Тадићевој песми „Антипсалам” води ка свеопштој радости спознаје Бога. Све казне, све муке, све патње, делују на лирског јунака тако да га још више приводе Богу, те их он својом молитвом све више тражи. Брига за лично спасење лирског јунака води ка колективном спасењу, тако што жели да сви грехови човечанства буду приписани њему. Страдање зарад себе, преобраћа се у страдање зарад других, зарад мноштва, али ефекат је исти, награда је и индивидуална и универзална. „Суочен са разним овоземаљским изазовима, лирски јунак у Тадићевој поезији трага за смислом постојања и положајем човјека у свијету који је обиљежен неправдом, страдањем, злом.”²⁹

На самом крају треба нагласити да једно тумачење не значи да се њиме исцрпљује могућност за нека другачија тумачења, посебно имајући у виду смисаону сложеност и слојевитост „Антипсалам” Новице Тадића, на коју је већ, како смо навели, у критици указано. Наша је намера, да уз одговарајућу литературу и вишегодишње искуство читања и промишљања Тадићеве поезије, понудимо тумачење, за које сматрамо да је исправно, али свакако не и једино могуће.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА:

Аверинцев, С. С. (1982) *Поетика рановизантијске књижевности*, Београд: Српска књижевна задруга.

Алексић, М. Између ђавола и Бога, у: *Новица Тадић, песник*, уредио Хамовић, Д. (2009) Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, стр. 137–152.

Аћимовић Ивков, М. (2011) Молитве и молбе, Нови смер у поезији Новице Тадића, *Песничке загонетке*, Београд: Службени гласник, стр. 137–149.

Бичков, В. В. (1991) *Византијска естетика*, Београд: Просвета.

Бичков, В. В. (2012) *Кратка историја византијске естетике*, Београд: Службени гласник.

Браун, П. (2012) *Тело и друштво. Мушкарци, жене и сексуално одрицање у раном хришћанству*, Београд: Сlio.

28 Лазић, М. нав. дело, стр. 391.

29 Јурић, З. (2016) *Поезија и поетика Новице Тадића*, докторска дисертација, Филолошки факултет Универзитета у Београду, стр. 101.

Ђорђић, С. Библијски мотиви у поезији Новице Тадића, у: *Новица Тадић, песник*, уредио Хамовић, Д. (2009) Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, стр. 125–136.

Емилијан Светогорац (1982) Мучеништво као полазни елемент православног монаштва, *Теолошки погледи* бр. 3–4, Београд: Свети Синод Српске православне цркве, стр. 105–114.

Јурић, З. (2013) О мотивима *другог свијета* у поезији Новице Тадића, *Филолог* бр. 7, Бања Лука: Филолошки факултет, стр. 290–296.

Јурић, З. (2016) *Поезија и поетика Новице Тадића*, докторска дисертација, Филолошки факултет Универзитета у Београду.

Костић, Д. (1997) Антипсалам Новице Тадића, *Фрагменти о заборавањем времену*, Приштина: „Григорије Божовић“ и Народна и Универзитетска библиотека Приштина, стр. 144–154.

Лазић, М. (2008) *Српска естетика аскетизма (1375–1459)*, Свети Манастир Хиландар.

Лаковић, А. Б. Демонизовано станиште и угрожени појединац, у: *Новица Тадић, песник*, уредио Хамовић, Д. (2009) Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, стр. 89–110.

Марјановић Душанић, С. (2017) *Свето и пропадљиво. Тело у српској хагиографској књижевности*, Београд: Слио.

Микић, Р. (1988) *Pesnik izokrenutog sveta*, у: *Novica Tadić, Pesme*, Beograd: Rad, str. 135–141.

Микић, Р. (2010) *Песник тамних ствари. О поезији Новице Тадића*, Београд: Службени гласник.

Миленковић, Ж. (2015) Лепо је бити поред Исуса. Мотив Бога у поезији Новице Тадића, *Кораџи* бр. 4–6, Крагујевац: Народна библиотека „Вук Стефановић Караџић“, стр. 98–107.

Младеновић, Ј. Дар суза и покајнички дух у поезији Новице Тадића, у: *Византија у (српској) књижевности и култури од средњег до двадест и првог века*, уредио Бошковић, Д. (2013), Крагујевац: ФИЛУМ, стр. 227–243.

Младеновић, Ј. Елементи православног и гностичког учења у поезији Новице Тадића, у: *Византијско-словенска чтења I*, уредио Бојовић, Д. (2018) Ниш: Центар за византијско-словенске студије Универзитета у Нишу, Међународни центар за православне студије, Центар за црквене студије, стр. 401–412.

Тадић, Н. (2012) *Сабране песме I*, Подгорица: Матица српска, Друштво чланова у Црној Гори.

Тадић, Н. (2012) *Сабране песме IV*, Подгорица: Матица српска, Друштво чланова у Црној Гори.

Тодоровић, О. (2015) Глас из таме најкрајње – јуродивост као одредница поезије и поетике Новице Тадића, *Филолог* бр. 6, Бања Лука: Филолошки факултет, стр. 183–190.

Фарос, Ф. (2018) *Природа ероса*, Призрен: Богословија „Свети Кирило и Методије”.

Žarko N. Milenković

University of Novi Sad, Faculty of Philosophy, Novi Sad

SUFFERING OF THE BODY AS A WAY TO WORSHIP ON
THE EXAMPLE OF *ANTIPSALEM* BY NOVICA TADIĆ

Abstract

The paper discusses the concept of Christian suffering of the body as a worship motive on the example of the poem *Antipsalm* by Novica Tadić. Following Byzantine aesthetics and the aesthetics of asceticism, we interpret suffering of the body as a kind of Christian struggle which strengthens our faith in God. The stronger the suffering of the body, the greater the faith in the Lord. The more numb the body, the stronger the soul. In most previous interpretations, the poem *Antipsalm* has been proclaimed as the highest kind of a poet's aesthetics of the ugly, as a painting of the demonic and evil world. This paper aims to show that this Tadić's poem is actually an inverted psalm, and that invoking torment and evil in this song is only for the purpose of strengthening faith in the Lord and bringing pagans to faith.

Key words: *Byzantine aesthetics, aesthetics of asceticism, suffering, Antipsalm, Psalms, Novica Tadić, body*

Ана Цакић, *Уметник у гладовању, Кафка*,
уље на платну, 1.5x1,5 м, 2015.